

არქეოლოგიური ტურიზმის არსი და მისი განვითარების პერსპექტივები საქართველოში

ჯემალ ძაძუა (†)

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
რეგიონული გეოგრაფიის და ლანდშაფტური დაგეგმარების კათედრა

ანოტაცია

არქეოლოგიური ტურიზმი, რომელიც სამეცნიერო ტურიზმის ნაწილს წარმოადგენს, სწრაფად ვითარდება საქართველოში. ამის საფუძველს წარმოადგენს ის მდიდარი, მრავალფეროვანი და ხანგრძლივი არქეოლოგიური მასალა, რომელიც მოიპოვება ჩვენს ქვეყანაში.

სტატიაში განხილულია არქეოლოგიური ტურიზმის არსი და ქართული არქეოლოგიური სკოლის თავისებურებანი, საქართველოს მნიშვნელოვანი არქეოლოგიური ობიექტების გეოგრაფია და არქეოლოგიური ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმი, არქეოლოგია, საქართველო, გეოგრაფია

THE ESSENCE OF ARCHAEOLOGICAL TOURISM AND ITS DEVELOPMENT PERSPECTIVES IN GEORGIA

Jemal Dzadzua (†)

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University
Department of Regional Geography and Landscape Planning

Annotation

Archaeological tourism, which is part of scientific tourism, is developing rapidly in Georgia. This is based on the rich, diverse and long-lasting archaeological material found in our country.

The article discusses the essence of archaeological tourism and the peculiarities of the Georgian Archaeological School, the geography of important archeological sites in Georgia and the prospects for the development of archaeological tourism.

Key words: Tourism, Archeology, Georgia, geography

შესავალი

არქეოლოგიური ტურიზმი სამეცნიერო ტურიზმის სფეროს განეკუთვნება, თუმცა არსებობს მათ შორის გარკვეული სხვაობაც. თუ სამეცნიერო ტურიზმის საფუძველს წარმოადგენს ნებისმიერი ქვეყნის ბუნებრივი პირობებისა და პროცესების, ისტორიულ სიძველეთა კვლევა-ძიება და შესწავლა, მაშინ არქეოლოგიური ტურიზმი შეიძლება მივაკუთვნოთ დადებითი ემოციების მქონე ტურიზმის სფეროს, სადაც თავს იყრის სამეცნიერო, შემეცნებითი და რიტუალური ტურიზმის სახეობები.

საქართველოში არქეოლოგია XIX საუკუნეში ჩაისახა, ხოლო განვითარების ახალი ეტაპი დაიწყო მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მუშაობით (1975 წელი). დმანისის არქეოლოგიურმა გათხრებმა სრულად ახლებურად დააყენა კავკასიაში ადამიანის პირველად გამოჩენის ქრონოლოგია.

საქართველოს მრავალსაუკუნოვანმა ისტორიამ, არქეოლოგიური ძეგლების სიუხვემ ყველა პირობა შექმნა საქართველოში საერთაშორისო ტურიზმის კიდევ ერთი სახეობის – „არქეოლოგიური ტურიზმის“ განვითარების

სათვის. იგი ტურისტებს ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის იმ სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაზე, რომელსაც ეწეოდა საქართველოს სხვადასხვა ტერიტორიაზე დასახლებული უძველესი ტომები. ტურისტებს ასევე ექნებათ საშუალება, უშუალოდ მიიღონ მონაწილეობა (თუ ამის სურვილი გააჩნიათ) არქეოლოგიურ გათხრებში.

კვლევის მეთოდები

სტატიაზე მუშაობისას ჩატარებულ იქნა სხვადასხვა სამეცნიერო წყაროს ანალიზი, სავსე კვლევის შედეგების საფუძველზე გამოვლენილ იქნა არქეოლოგიური ობიექტების გეოგრაფიული თავისებურებანი, განხორციელდა საქართველოში არსებული სამუზეუმო და მხარეთმცოდნეობითი მასალის კლასიფიკაცია.

შედეგები

1. არქეოლოგიური ტურიზმის არსი და ქართული არქეოლოგიის განვითარების თავისებურებანი

ტურიზმი, ერთი შეხედვით, უბრალო, მაგრამ თავისი მრავალმხრივი ფორმებით დასვენების, ფიზიკური და სულიერი ძალების აღდგენის პროცესია. იგი სჭირდება ყველას, განურჩევლად ასაკისა, სქესისა, ეროვნებისა და რწმენისა.

ყოველი ტური ან მოგზაურობა წინასწარ გარკვეული შინაარსის მატარებელია, გააჩნია თავისი მიზანი, რომლის მიხედვითაც მას ტურიზმის ამა თუ იმ სახეობას მიაკუთვნებენ.

საერთაშორისო ტურიზმის სფეროში ჩამოყალიბდა ტურიზმის კიდევ ერთი ახალი სახეობა „არქეოლოგიური ტურიზმი“, რომელიც ფებს აქტიურად იკიდებს საქართველოში.

როგორც ცნობილია, არქეოლოგია არის მეცნიერება, რომელიც სწავლობს კაცობრიობის განვითარების ისტორიას ნივთიერი კულტურის ძეგლების მეშვეობით. მისი კვლევის შედეგები ავსებს და აზუსტებს წერილობითი წყა-

როებს და ისტორიულ ცნობებს. როგორც მეცნიერება, არქეოლოგია ჩამოყალიბდა XVIII საუკუნის ბოლოს და XIX საუკუნის დასაწყისში. თუმცა არქეოლოგიური მასალისადმი ინტერესი უძველესი დროიდან გააჩნდა კაცობრიობას. ჯერ კიდევ ძვ. წ. VI საუკუნეში ბაბილონის მეფის ნაბონიდის ბრძანებით, თხრიდნენ ძველ სასახლეთა ნანგრევებს და აღრიცხავდნენ ყოველგვარ მონაპოვარს, უმთავრესად კი წარწერებს.

ტერმინი „არქეოლოგია“ სიმკვლემით გამოიყენა პლატონმა (ძვ.წ. IV ს.). სიმკვლეთა შესწავლა საგანგებო ყურადღების საგანი გახდა ძველ რომში, სადაც პოეტმა და მოაზროვნემ ლუკრეციუსმა პირველმა გამოთქვა მოსაზრება კაცობრიობის ისტორიაში ქვის, ბრინჯაოს და რკინის ხანის მონაცვლეობის შესახებ (რაც შემდგომ დადასტურებულ იქნა სხვადასხვა ქვეყნის მეცნიერების მიერ არქეოლოგიური გათხრების ჩატარების შედეგად (ქართული ენციკლოპედია, 1975). არქეოლოგიის განვითარებაზე დიდი გავლენა იქონია საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა აღმავლობამ XIX საუკუნეში. გეოლოგიური თვალსაზრისით, არქეოლოგიური მონაცემების საფუძველზე შესაძლებელი გახდა კაცობრიობის ისტორიის განვითარების დაკავშირება დედამიწის ისტორიის პერიოდებთან. დადგინდა კავშირი პალეოლითსა და ნეოლითს შორის, გამოიყო გარდამავალი ეპოქა მეზოლითი.

საქართველოში არქეოლოგია XIX საუკუნეში ჩაისახა და განვითარდა. მიუხედავად არქეოლოგიური გათხრების სიმცირისა, მნიშვნელოვანი აღმოჩენები ჩატარდა სამთავროს სამაროვნისა და საჩხერის ყორღანულ სამარხებში. მრავალი არქეოლოგიური მასალა მოპოვებული იქნა ყაზბეგის განძის, ბორის სამაროვნის, ახალგორის განძის სამარხებში. ამ მასალების უდიდესი ნაწილი თავმოყრილია თბილისის, ბათუმის, გორის, ზუგდიდის, ქუთაისის ისტო-

რიულ-ეთნოგრაფიულ სახელმწიფო მუზეუმებში და რაიონული ცენტრების მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებში, რომელიც ტურისტების დიდ ინტერესს იმსახურებს.

საქართველოში არქეოლოგიის განვითარების ახალი ეტაპი დაიწყო მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მუშაობით (1975 წელი), რომელმაც შეისწავლა სამთავროს სამაროვნები, არმაზისხევის, ბაგინეთის და საკუთრივ მცხეთის არაერთი უძველესი ძეგლი. ამან საფუძველი ჩაუყარა ქალაქ მცხეთის მთლიანად მუზეუმად გამოცხადებას და იგი დღეს ტურისტებისათვის მიმზიდველ, ისტორიული და არქეოლოგიური ძეგლებით მდიდარ და გამორჩეულ ადგილს წარმოადგენს.

2. საქართველოს მნიშვნელოვანი არქეოლოგიური ობიექტები

სამხრეთი კავკასია და მისი განუყოფელი ნაწილი საქართველო მდიდარია არქეოლოგიური ძეგლებით. უძველესი ადამიანის ნაკვალევი ამიერკავკასიაში და, კერძოდ, საქართველოში ქვის ხანის უძველესი ეტაპების: შელის, აშელის და მუსტიეს ხანაშია ცნობილი, როდესაც ადამიანები ჯგუფებად (ჯოგებად ცხოვრობდნენ) და მათთვის მეურნეობის ძირითად საქმიანობას კოლექტიური ნადირობა (მამაკაცებისათვის) და შემგროვებლობა (ქალებისათვის) წარმოადგენდა. აღნიშნულ ეპოქებში ვითარდებოდა ქვის შრომისა და სანადირო იარაღების დამზადების ტექნიკა, რომელთა გაცნობა ვიზიტიორებს შეუძლიათ მხარეთმცოდნეობისა და სახელმწიფო მუზეუმებში.

საქართველოს ზღვისპირა ზოლი მიმდებარე ტერიტორიებით უძველესი ადამიანებით დასახლებული ყოფილა აშელის ეპოქაში, რაზეც მეტყველებს აფხაზეთის ტერიტორიაზე, სოხუმის მახლობლად აღმოჩენილი იაშთხვის ნამოსახლარი. ასევე აღსანიშნავია ამავე ეპოქის კუდაროს მღვიმეთა ჯგუფი, წონის გამოქვაბული ერწოს ტბის მახლობლად შიდა ქართლში და ჯავახეთის მაღალმთიანი პლატო (ჯაფარიძე, 2003).

დასავლეთ საქართველოში მოგზაურობისას ტურისტებს საშუალება ეძლევათ, გაეცნონ ნეოლითის ხანის გვიან საფეხურზე მდგარი ადამიანის მიერ დამზადებული ორნამენტის ქვისა და კერამიკის იარაღების ახალ სახეობებს, რომელიც აღმოჩენილია ანასეულის, გურიანთას, ოდიშის და სხვა სამარხებში.

არანაკლებად დაინტერესებთ ტურისტებს საქართველოში კარგად ცნობილი ნეოლითის ბოლო ეტაპისა და ენეოლითის სპილენძ-ქვის ხანის ნამოსახლარები, რომელიც აღმოჩენილია აღმოსავლეთ საქართველოში მდ. მტკვრის შუა წელისა და მის მიმდებარე ტერიტორიებზე, დასავლეთ საქართველოში რიონ-ყვირილის აუზში, იმერეთში ქუთაისის მახლობლად (თეთრამიწის ნამოსახლარი), სადაც გამოქვაბულებში კარგად არის შემონახული ენეოლითური კულტურა. უძველესი ნამოსახლარებია ასევე გამოვლენილი საგვარჯილეს, სამელე კლდეს, სამერცხლე კლდეს, დარკვეთის და სხვა გამოქვაბულთა კომპლექსში (ჯაფარიძე, 2003).

დმანისის არქეოლოგიურმა გათხრებმა სრულად ახლებურად დააყენა კავკასიაში ადამიანის პირველად გამოჩენის ქრონოლოგია. დმანისის ფეოდალური ნაქალაქარის ტერიტორიაზე გათხრების შედეგად აღმოჩენილი იქნა ქვის ხანის სადგომი, სადაც ხერხემლიანთა ძვლებს შორის ნაპოვნი იქნა უძველესი ადამიანის „ჰომინიდების“ მსგავსი რამდენიმე თავის ქალა, ქვედა ყბა და ქვის პრიმიტიული იარაღები. მეცნიერთა მტკიცებით, უძველესი ადამიანი ამ მიდამოებში გამოჩნდა უკანასკნელი ვულკანური ამოფრქვევის შემდეგ, რომელიც ბაზალტური ლავების იზოტოპური განსაზღვრის შედეგად დაახლოებით 2 მილიონი წლის წინათ უნდა მომხდარიყო და უძველესი ადამიანი აქ აფრიკის კონტინენტიდან უნდა შემოსულიყო. თუმცა არსებობს მოსაზრებაც, რომლის მიხედვით, საქართველო თავად წარმოადგენს უძველესი ადამიანის ფორმირების კერას.

სამარხებში ნაპოვნი მასალების საფუძველზე კრანიოლოგიებისა (მეცნიერება, რომელიც

სწავლობს ადამიანისა და ცხოველების თავის ქალის აგებულებას) და რესტავრატორების ერთობლივი მუშაობის შედეგად აღდგენილ იქნა უძველესი ადამიანის ქალის („მზია“) და მამაკაცის („ზეზვა“) პირვანდელი სახეები, რომელიც გამოფენილია თბილისის სახელმწიფო მუზეუმში და ვიზიტორთა დიდ მოწონებას იმსახურებს. ამჟამად დმანისის არქეოლოგიური გათხრების არეალი არქეოლოგიური ტურიზმის უმნიშვნელოვანესი კერაა საქართველოში.

აღმოსავლეთ საქართველოში, ქვემო და შიდა ქართლში (ქვაცხელები, ხიზაანთ გორა, გუდაბერტყა, ამირანის გორა და სხვ.) ტურისტებს საშუალება ეძლევათ, გაეცნონ უფრო განვითარებული, ე.წ. მტკვარ-არაქსის კულტურის ძეგლებს, რომელიც ენეოლითის კულტურის ფესვებზე აღმოცენდა. ეს კულტურა დასავლეთ საქართველოში წარმოდგენილია რიონ-ყვირის აუზშიც. ადგილობრივ მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებში ტურისტები გაეცნობიან ამ კულტურის ქვისა და ძვლის იარაღთან ერთად, ხელით ნაძერწ, კარგად ჩამოყალიბებულ კერამიკულ ფორმებს და მეტალურგიული წარმოების სამეურნეო იარაღებს, რითიც განთქმულნი იყვნენ აქ მაცხოვრებელი ტომები.

საინტერესო იქნება ტურისტებისათვის ძვ.წ. III ათასწლეულის II ნახევარში აღმოსავლეთ საქართველოში მტკვარ-არაქსის კულტურაზე აღმოცენებული თრიალეთის კულტურის გაცნობა, რომელიც უპირატესად ამავე ქედის ფარგლებში წარმოდგენილ სამარხებში იქნა აღმოჩენილი. ამ ეპოქაში მცხოვრებ ადამიანთა ყოფა-ცხოვრება განსხვავებულია სხვა ეპოქებისაგან. კერძოდ, მიცვალებულთა დასაფლავების წესით, ჩნდება ძვირფასი ლითონებისაგან დამზადებული ნივთების დამუშავების მაღალი ტექნიკა, რაც მაღალ ოსტატობას დაუფლებულ ხელოსანთა არსებობაზე მიგვანიშნებს. აყვავების ხანაში თრიალეთის კულტურამ მთლიანად მოიცვა აღმ. საქართველოს მიმდებარე მხარეები, ხოლო დას. საქართველოში იგი საერთოდ არ გავრცელებულა (ჯაფარიძე, 2003).

ტურისტებს თრიალეთის კულტურის ამ სახველ მასალებში საშუალება ეძლევათ, გაეცნონ ოქრომჭედლობაში თავისებური დამუშავებით შექმნილ საიუველირო ნივთებს: ოქროს სასმისებს, საკინძეებს, მძივებს, კულონებს. ვერცხლიდან დამზადებულ საყოფაცხოვრებო ნივთებს (რომელზეც რთული კომპოზიციები ამოტვიფრული), ბრინჯაოს იარაღ-სამკაულებს, თავისებური ფორმის ცულებს, სატევრებს, მასრიან შუბისპირებს და სხვა ნივთებს.

ტურისტებს დააინტერესებთ ასევე შუა და გვიანი ბრინჯაოს ხანის სამარხებში ნაპოვნი ნივთების გაცნობა. ბრინჯაოს ხანაში დასავლეთ საქართველოს ბარი და მთისწინეთი ინტენსიურად ყოფილა დასახლებული და აქ მცხოვრებთა ძირითად საქმიანობას მიწათმოქმედება და მესაქონლეობა წარმოადგენდა. აღმავლობის გზაზე ყოფილა ბრინჯაოს მეტალურგიული წარმოება, რასაც მოწმობს მდინარე რიონის ზემო წელში აღმოჩენილი მაღაროების და სამთამადნო წარმოებასთან დაკავშირებული იარაღების სიმრავლე. ვიზიტორებს საშუალება ეძლევათ, ადგილობრივ მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში გაეცნონ ამ ეპოქის ბრინჯაოსაგან დამზადებულ სხვადასხვა ფორმის ცულებს, მახვილებს, სატევრის პირებს, მასრაშეკრულ შუბისპირებს, სამეურნეო იარაღებს: სატებს, ხელეჩოს, ნამგალს, ჩარხზე დამუშავებულ კერამიკულ ნივთებს. გვიანდელი ბრინჯაოს ხანის არქეოლოგიური მასალის გაცნობა ტურისტებს გარკვეულ წარმოდგენას შეუქმნის იმაზე, თუ როგორი სოციალურ-ეკონომიკური პროცესები მიმდინარეობდა იმდროინდელ საქართველოს საზოგადოებაში, როგორი იყო მათი ყოფითი კულტურა.

ამჟამად წარმატებით ხორციელდება საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში ფეოდალური ხანის ძეგლების (ნამოსახლარების) არქეოლოგიური კვლევა, რომლებიც ავსებენ წერილობითი წყაროების მონაცემებს და ახლებურად აშუქებენ შუა საუკუნეთა საქართველოს კულტურის მრავალ საკითხს.

ამის ნათელი მაგალითია ალგეთის ხეობაში 2012 წელს მიმდინარე გათხრების დროს სამარხში აღმოჩენილი შუა საუკუნეებში მცხოვრები ადამიანის ჩონჩხის ნარჩენები. ამავე წელს ბორჯომის მახლობლად სოფელ საკირეში აღმოჩენილია სამი ათასწლეულის სამარხი ქალის ჩონჩხის ნარჩენებით და უძველესი კერამიკული საყოფაცხოვრებო ჭურჭლის სხვადასხვა სახეობებით, რომლის ერთ-ერთ ნაწილში მოთავსებული იყო თავლი. ლაბორატორიული კვლევების საფუძველზე დადგინდა, რომ ეს თავლი ეგვიპტეში ტუტანჰამონის სარკოფაგში აღმოჩენილ თავლზე 2000 წლით ადრეა დამზადებული და რომ საქართველო მსოფლიოში შეიძლება მიჩნეული იქნას თავლის დამზადების პირველ კერად.

2012 წელს ავსტრიელ და ქართველ მეცნიერ-არქეოლოგთა ერთობლივი გათხრების შედეგად კასპის რაიონში სოფ. ხოვლეს ჩრდილო-დასავლეთით, ხოვლეს გორაზე აღმოჩენილი იქნა გვიანდელი ბრინჯაოს ხანის ნამოსახლარები, რომელიც ძვ. წელთაღრიცხვის III საუკუნით თარიღდება. აქ ტურისტებს შესაძლებლობა ეძლევათ, გაეცნონ უძველეს საცხოვრებელ სახლებს, რომელთა საძირკველი ნატეხი ქვით და ტალახის ხსნარზეა ამოყვანილი, იატაკი თიხატკეპნილია, ხოლო კედლები ორივე მხრიდან ბათქაშითაა შელესილი. შესასვლელთან მოწყობილია პურის საცხობი ღუმელი, კუთხეში საკურთხეველი, რომელიც თიხის ვერძის თავის ქანდაკებითაა შემკული. ხოვლეს ნასახლარებზე მოპოვებული მასალის უდიდესი ნაწილი შავად და წითლად გამომწვარი კერამიკული ჭურჭელია, რომელიც ნასოფლარის მახლობლად არსებულ მეჭურჭლეთა სახელოსნოში მზადდებოდა.

აჭარაში ქობულეთთან ახლოს ფიჭვნარში 2012 წელს ჩატარებული გათხრების შედეგად აღმოჩენილი იქნა ძვ.წ. II საუკუნეში აგებული იალქიანი ხომალდის ნაწილები მასში არსებული სხვადასხვა ნივთებით. მეცნიერთა აზრით, იგი სავაჭრო გემს წარმოადგენდა. ამით

წერტილი დაესვა მოსაზრებას ქართული გემთშენებლობის არარსებობის შესახებ და განამტკიცა ჰეროდოტეს, სტრაბონის და არიადნეს შეხედულება იმაზე, რომ კოლხეთი მდიდარია გემთშენებლობისათვის საჭირო მასალით: ხეცით, სელით და რომ აქ მაცხოვრებელი ტომების მიერ აგებული ხომალდები დიდი სანავიგაციო თვისებებით ხასიათდება (კუტალიევილი, 1987).

აღსანიშნავია, ასევე, 2012 წელს თსუ-ს და სიმონ ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მეცნიერ-არქეოლოგთა მიერ ერთობლივად ჩატარებული კვლევა-ძიება ჭიათურის რაიონში (სოფელ ვაკევისაში), ჯავახეთში (სოფ. თმოგვში), მცხეთაში (ბაგინეთი), თბილისში (ისან-სამგორის რაიონში), გურჯაანის რაიონის სოფ. მელაანში, ყვარელში მდ. დურუჯის მარჯვენა სანაპიროზე დოლოჰოვის ტერიტორიაზე, აჭარაში (გონიოში) და სხვაგან, სადაც გამოვლენილია მრავალი სხვადასხვა ეპოქის ძეგლი მრავალფეროვანი საყოფაცხოვრებო ნივთებით.

3. არქეოლოგიური ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში

საქართველოს მრავალსაუკუნოვანმა ისტორიამ, არქეოლოგიური ძეგლების სიუხვემ ყველა პირობა შექმნა საქართველოში საერთაშორისო ტურიზმის კიდევ ერთი სახეობის „არქეოლოგიური ტურიზმის“ განვითარებისათვის. იგი ტურისტებს ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის იმ სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაზე, რომელსაც ეწეოდა საქართველოს სხვადასხვა ტერიტორიაზე დასახლებული უძველესი ტომები. არქეოლოგიური გათხრებით დასტურდება, რომ საქართველო წარმოადგენს უძველესი ადამიანის წარმოშობის კერას თავისი განსახლებითა და სამეურნეო ფორმებით. ვიზიტორებს საშუალება ექნებათ, გაეცნონ სხვადასხვა ეპოქაში მცხოვრებ ადამიანთა მიერ დამზადებულ ქვის, ძვლის, ბრინჯაოს და რკინის ხანის სამეურნეო, სანა-

დირო და საყოფაცხოვრებო ნივთებს, ოქროსა და ვერცხლის ნაკეთობებს, ქართული კერამიკის უძველეს ნიმუშებს, უშუალოდ მიიღონ მონაწილეობა (თუ ამის სურვილი გააჩნიათ) არქეოლოგიურ გათხრებში.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, არქეოლოგიური ტურიზმის შემდგომი განვითარებისათვის საქართველოში მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შემდეგი ღონისძიებების გატარება:

1. საქართველოს ტურისტული ფორმების სამუშაო გეგმას უნდა წარმოადგენდეს მაღალკვალიფიციური პერსონალის – მენეჯერების, გიდ-თარჯიმანთა კადრების მომზადება არქეოლოგიური ტურიზმის განვითარების და პოპულარიზაციის მიზნით;

2. ტურისტულ-არქეოლოგიური მარშრუტების შერჩევა. საჭირო გახდება ამ მარშრუტების ფიზიკურ-გეოგრაფიული, ისტორიული, ეთნოგრაფიული და არქეოლოგიური კვლევის მასალების გაშუქება და ინფორმაციის მიწოდება წინასწარ მომზადებული ცნობარების მიხედვით.

3. სამარხების არქეოლოგიურ გათხრებში მონაწილეობის შეთავაზება. ამ თვალსაზრისით აუცილებელია, საქართველოს ტურიზმის დეპარტამენტმა და სააგენტოებმა ინტერნეტში შექმნან ელექტრონული ფოსტის ან ვებგვერდების ინფორმაცია საქართველოს არქეოლოგიურ

რი ძეგლების შესახებ, რომელიც ხელმისაწვდომი იქნება მრავალი ქვეყნის ამ სახის ტურიზმით დაინტერესებულ პირთათვის.

4. მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში ტურიზმის სფეროში საქმიანობას სახელმწიფოები კონვენციების, საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების საფუძველზე ხელმძღვანელობენ. გამონაკლისს, ამ მხრივ, არც საქართველო წარმოადგენს, ამიტომ ტურიზმი, როგორც ქვეყნის ეკონომიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი, საჭიროებს განსაკუთრებულ სამართლებრივ რეგულირებას. კერძოდ, საჭირო გახდება სამაროვნების და სამარხების სიახლოვეს ყოველგვარი მშენებლობის აკრძალვა და მიმდებარე ტერიტორიების ნაკრძალად გამოცხადება, სპეციალური მოედნების მოწყობა, ვიზიტორთა რისკ-ფაქტორებისა და მათი გამომწვევი მიზეზების შესწავლა, რათა აცილებულ იქნას ტრამვების მიღების საშიშროება.

თუ გავითვალისწინებთ უკანასკნელ წლებში ტურიზმის სფეროში მიღწეულ შედეგებს, მაშინ ყველა პირობა არსებობს საქართველოში „არქეოლოგიური ტურიზმის“ განვითარებისათვის. ეს კი, თავის მხრივ, გაზრდის ვიზიტორთა რიცხვს და სავალუტო შემოსავლებს სახელმწიფო ხაზინაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბირჟაკოვი მ., ტურიზმის თეორია (თარგმანი მ. მეტრეველის), გვ. 129, თბ., 2004.
2. კუტალიეშვილი ზ., ნაოსნობა საქართველოში, გვ. 15., თბ., 1987
3. ძაძუა ჯ., საერთაშორისო ტურიზმის სახეობები და ფორები, ჟურნ. „საქართველოს გეოგრაფია“, #8-9, გვ. 50-55, თბ., 2011.
4. ჯაფარიძე ო., საქართველოს ისტორიის სათავეებთან (პირველყოფილი ეპოქა), გვ. 350, თბ., 2003.
5. საქართველოს ენციკლოპედია, ტ. #1, გვ. 595, თბ., 1975.